

засыпал начальника заставы вместе с оружием. В июне 1952 г. во время раскопок на этом месте были найдены останки начальника заставы В. М. Усова со снайперской винтовкой «АС-45», которая сейчас хранится в Москве в музее пограничных войск.

Девять часов, вместо планированных 30 мин. гитлеровцами, сдерживала натиск горстка храбрецов. 7 яростных атак отразили пограничники. И лишь после их гибели враг смог захватить территорию заставы.

Выводы. 6 мая 1945 г. за героизм и мужество, проявленные в боях, В. М. Усову было посмертно присвоено звание Героя Советского Союза. Его именем названы улицы в г. Гродно и на родине героя в Никополе, пароход Неманского речного пароходства, в 3-й средней школе г. Гродно в честь В. М. Усова создан музей, ежегодно проводится мемориал по тяжелой атлетике.

Время неумолимо движется вперед, реликвиями становятся памятники Великой Отечественной войны, выветриваются на них буквы, выцветают фронтовые снимки, но никогда не поблекнут подвиги героев – им суждено вечно жить в сердцах потомков.

Литература:

1. Памяць: Гіс.-дакум. Хроніка горада Гродна (Беларус. Энцыкл. ; рэд. кал.: Г. П. Пашкоў, Я. М. Жабрун, І. П. Крэнь і інш.; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мн.: БелЭн, 1999. – С. 712.
2. Гродна ў гады Вялікай Айчыннай вайны (1941-1945 гг.). – 2-е выд. – Гродна, 1996. – С. 64-66.
3. «В. М. Усов» // Военно-исторический журнал. – 1989. – № 7. – С. 32-34.

СПАЛЕННЯ ВЁСКІ ГРОДЗЕНШЧЫНЫ

Міхаловіч Мілена

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
Навуковы кіраўнік – дацэнт кафедры замежных моў,
канд. філал. навук, дацэнт Ляскевіч С.Г.

22 сакавіка – дзень народнага болю і смутку: у гэты дзень у 1943 г. нямецкія акупанты і паліцаі сцерлі з твару зямлі вёску Хатынь. Згарэўшы жывцом, лютую смерць тады прынялі 149 бязвінных ахвяр, сярод якіх больш за палову былі дзеці. За гады вайны страшны лёс Хатыні падзялілі жыхары тысяч беларускіх гарадоў і вёсак. Многія з іх так і не адраділіся. Па Гродзенскай вобласці спалена больш за 300 населеных пунктаў. Напрыклад, вёскі Бабіна, Дземша (Польмя), Сіні Камень, Пузавічы (Партызанская), Шкленск Гродзенскага раёна, Рудня Слонімскага раёна, Юраўскія Іўеўскага раёна, Агародзішча і Зінякі Шчучынскага раёна і многія іншыя.

Адной з першых на Гродзеншчыне была спалена вёска Рудня (Слоні́мскі сельсавет, Слоні́мскі раён), якая знаходзілася на 1,5 кіламетры на поўнач ад вёскі Харапэвічы. У 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі спалілі 17 жыхароў вёскі, у тым ліку дзяцей. У гэтым жа годзе захопнікі загубілі 28 жыхароў вёскі Юраўскія (Бакштаўскі сельсавет, Іўеўскі раён) і спалілі 5 яе двароў. Знаходзілася за 3 кіламетры на ўсход ад вёскі Белы Бераг.

Агародзішча да Вялікай Айчыннай вайны ўваходзіла ў склад Васілішкаўскага раёна Баранавіцкай вобласці (сучасны Шчучынскі раён, Гродзенская вобласць). 26 лютага 1943 г. 500 карнікаў на досвітку акружылі вёску, сагналі жыхароў у хату Мацвея Саковіча, мужчынам загадалі выкапаць яму і па 10 чалавек выводзілі расстрэльваць. Вёску (28 хат) спалілі. Загінулі 147 жыхароў (да вайны ў вёсцы змяшчалася 28 двароў, 153 жыхары). Непадалёку ад Котры стаяў помнік з надпісам: «Тут пахаваны 147 жыхароў вёскі Агародзішча, растрэляных нямецка-фашысцкімі акупантамі 26 лютага 1943 года». У сувязі з 60-годдзем трагедыі ў 2003 г. быў устаноўлены мемарыяльны комплекс.

Летам 1943 г. гітлераўцы і іх прыслужнікі актывізавалі свае бесчалавечыя меры па скарэнні насельніцтва. Так, 7 ліпеня 1943 г. вёска Шаулічы Ваўкавыскага раёна, паўтарыла лёс Хатыні. Вёска складалася з 77 двароў, дзе жыло 94 сям'і; знаходзілася за 9 кіламетраў на поўнач ад Ваўкавыска. Тры дні варушылася зямля на месцы брацкай магілы цэлай вёскі, аднак фашысты не падпускалі туды нікога. У 1954-1967 гг. на месцы спаленай вёскі ўсталяваныя скульптура партызана і партызанкі, стэла і 5 абеліскаў. Сёння тут узведзены мемарыяльны комплекс, як у Хатыні.

Найбольш буйны населены пункт Гродзеншчыны, дзе у вогненнай пашчы 23 ліпеня 1943 г. загінула каля тысячы чалавек, – вёска Княжаводцы Мастоўскага раёна. Яна (у адрозненне ад большасці спаленых) адноўлена, аднак у вельмі нязначнай ступені, бо цяпер жыве тут толькі 17 чалавек. У гэтай расцягнутай уздоўж Нёмана вёсцы перад вайной жыло 1020 чалавек, амаль 300 двароў. Яна была размешчана на княжым, а потым каралеўскім тракце з Вільні ў Кракаў. Улетку 1943 г. на дарозе побач з вёскай быў знішчаны аўтамабіль з нямецкімі афіцэрамі. У якасці помсты фашысты арганізавалі карную аперацыю: жанчын сагналі ў вялікі вясковы дом, а мужчын – у хлеў непадалёк. Людзі з самага пачатку зразумелі, што ідуць на смерць, многія апраналі чыстую вопратку. Фашысты падпальвалі кожны дом і стаялі каля яго, пакуль полымя не ахопіць увесь будынак. Ад вялікай вёскі ацалела ўсяго некалькі дамоў на ўскраіне. Для падножжа ўсталяванай у 60-я гады мінулага стагоддзя на месцы трагедыі скульптуры «Журботная маці» было напісана, што тут пахавана 600 мясцовых жыхароў, забітых нямецка-фашысцкімі акупантамі. Яшчэ 300 целаў спачываюць у іншай брацкай магіле. Па апошніх дадзеных, дакладнае колькасць ахвяр – 970. З гэтай вёскі выжыла каля дваццаці чалавек, успаміны некаторых з іх былі запісаныя для кнігі «Я з вогненнай вёскі» Алеся Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калесніка.

Больш падрабязна спынімся на спаленых жыхарах і вёсках Гродзенскага раёна.

Дземша (Полымя), Скідзельскі сельсавет, Гродзенскі раён, Гродзенская вобласць. Вёска знаходзілася за 4,5 км на паўночны ўсход ад вёскі Бондары (Бондары), назву мела па прозвішчы большасці яе гаспадароў. Нямецка-фашысцкія захопнікі 18.07.1943 г. расстралялі 36 жыхароў вёскі і спалілі яе. Ахвярамі таго дня сталі старыя і малыя: Дземша Агафія Ільвічна 1891 г. н.; Дземша Аляксандр Аляксандравіч 1903 г. н.; Дземша Аляксандр Аляксандравіч 1934 г. н.; Дземша Аляксей Аляксандравіч 1942 г. н.; Дземша Анатоль Міхайлавіч 1929 г. н.; Дземша Аркадзь Міхайлавіч 1924 г. н.; Дземша Валянціна Дзмітрыеўна 1917 г. н.; Дземша Валянціна Рыгораўна 1926 г. н.; Дземша Вера Мікалаеўна 1939 г.н.; Дземша Галіна Аляксандраўна 1931 г.н.; Дземша Генадзь Аляксандравіч 1934 г.н.; Дземша Георгій Макаравіч 1928 г.н.; Дземша Зінаіда Міхайлаўна 1933 г.н. і інш.

У гэты ж дзень 18.07.1943 г. не стала яшчэ дзвюх вёсак Гродзенскага раёна. Адна з іх – Сіні Камень (Скідзельскі сельсавет, Гродзенскі раён). Знаходзілася на 4 кіламетры на паўночны ўсход ад вёскі Бондары. Нямецка-фашысцкія карнікі расстралялі 50 з 87 жыхароў вёскі і спалілі яе. Пахаваны жыхары ў брацкай магіле. Ахвярамі фашызму ў той дзень сталі: Вянзіна Леакадзія Станіславаўна 1934 г.н.; Вянзіна Станіслава Станіславаўна 1929 г.н.; Вянзіна Станіслаў Станіслававіч 1930 г.н.; Вянзіна Яніна Станіславаўна 1894 г.н.; Гірда Галіна Іванаўна 1939 г.н.; Гірда Зінаіда Сямёнаўна 1919 г.н.; Гірда Іван Ігнатавіч 1914 г.н.; Гірда Тамара Іванаўна 1937 г.н.; Грынёў Валянціна Паўлаўна 1937 г.н.; Грынёў Павел 1904 г.н.; Папрукайла Алена Данілаўна 1875 г.н.; Папрукайла Аляксандра Іванаўна 1914 г.н.; Папрукайла Анатоль Вітальевіч 1931 г.н.; Папрукайла Валянціна Рыгораўна 1942 г.н.; Папрукайла Вольга Ігнатаўна 1904 г.н.; Папрукайла Надзея Панцялееўна 1941 г.н.; Папрукайла Рыгор Сцяпанавіч 1916 г.н.; Ханевіч Вера Фёдараўна 1931 г.н.; Ханевіч Віталій Лаўрэнцьевіч 1914 г.н.; Ханевіч Зінаіда Марцінаўна 1909 г.н.; Ханевіч Іван Міхайлавіч 1931 г.н.; Ханевіч Надзея Міхайлаўна 1929 г.н.; і інш. Яшчэ адна – Шкленск (Азёрскі сельсавет, Гродзенскі раён). Знаходзілася за 2 кіламетры на поўдзень ад вёскі Навасёлкі, на 37 кіламетры шашы Гродна-Астрыно. Нямецка-фашысцкія карнікі 18.07.1943 г. расстралялі 68 носьбітаў прозвішч Варонкі, Галубы, Гардзеі, Хохі і спалілі яе 17 двароў. Толькі 15 жыхарам вёскі ўдалося ўратавацца.

Вёска Пузавічы каля Скідзеля была спалена 14 ліпеня 1943 г. Зараз на яе месцы новы населены пункт – вёска Партызанская. Жыхароў Пузавіч сагналі ў дзве адрыны, асобна жанчын і дзяцей і асобна мужчын. Спачатку расстралялі мужчын. У вёсцы загінула ад 403 да 488 чалавек. Сярод забітых аказалася шмат маленькіх, нават грудных дзяцей, таму ўстанавіць дакладную колькасць тых, хто загінуў, немагчыма Нагодай для карнай аперацыі сталі разабраныя рэйкі на чыгунцы недалёка ад Скідзеля. Ніякіх звестак пра тое, што дыверсію падрыхтавалі жыхары вёскі, у немцаў не было. Але фашысты

дзеінічалі па сваім пратаколе: выбіралі любую вёску ў раёне інцыдэнта, жыхары якой павінны былі кратно заплаціць за смерць кожнага гітлераўца альбо іх прыслужніка.

Памяць абаронцаў Айчыны і ахвяр вайны ўвекавечана ў помніках і памятных знаках. На тэрыторыі Гродзенскага раёна пахаваны 8248 савецкіх воінаў, партызан і мірных жыхароў. Вёскі Полымя, Сіні Камень, Шавулічы, Шкленск і Юраўскія ўвекавечаны ў мемарыяльным комплексе «Хатынь». Адзін мемарыял узведзены на месцы загінулай у агні вёскі Шаўлічы, адзін мемарыял – «Засмучаная маці» – пабудаваны ва ўзроджанай вёсцы Зінякі Шчучынскага раёна.

Беларусы свята захоўваюць памяць пра жыхароў вёсак, якія поўнасьцю знішчаны і больш ніколі не адноўлены, вёсак-нябожчыц. І сапраўды, гэта гісторыя, якую і памятаць страшна, і забываць нельга.

Літаратура:

1. Сожённые деревни Беларуси [Электронны рэсурс]. – Рэжым звароту: А-Taurus (a-taurus.by). – Дата звароту: 28.03.2021.
2. Списки погибших земляков и мирных жителей, кніга «Памяць» [Электронны рэсурс]. – Рэжым звароту: <https://grodnorik.gov.by/uploads/files/materialy/.pdf>. – Дата звароту: 28.03.2021.
3. Чтобы помнили: исполняется 75 лет, как фашисты сожгли в окрестностях Гродно десятки деревень [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: <https://grodnorik.gov.by/uploads/files/materialy/.pdf>. – Дата доступа: 28.03.2021.

ВОЕННЫЙ ПУТЬ КЛИНЧУК НАДЕЖДЫ ТИХОНОВНЫ

Новицкая Ольга Александровна

Гродненский государственный университет имени Янки Купалы
Научный руководитель – доцент кафедры иностранных языков,
канд. филол. наук, доцент Лескевич С. Г.

Война – самое страшное событие, которое только может случиться как в жизни отдельного человека, так и истории всего человечества. Женщина и война – эти понятия кажутся несовместимыми. Но в годы войны тысячи хрупких, нежных, возвышенных созданий шагали рядом со своими любимыми по тропам белорусских лесов. Это они, женщины, составляли 16% личного состава партизанских бригад.

Среди них была Надежда Тихоновна Клиничук, бывшая учительница средней школы № 1 г. п. Россь, Волковысского района. Родилась Надежда